

Милић Ј. МИЛИЋЕВИЋ*

Историјски институт

Београд

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3427-159X>

Миљан МИЛКИЋ*

Универзитет одбране

Институт за стратегијска истраживања

Београд

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5149-052X>

„ЧАША НЕГОТИНЦА“ ОГЛАШАВАЊЕ У ЛИСТУ *СРПСКА ВОЈСКА* 1908–1912. ГОДИНЕ

Апстракт: У Србији, као и ван ње, током 19. и у првим деценијама 20. века, укључујући ту и ратни период 1912–1918. године, излазило је више од двадесет листова и часописа војне, или претежно војне тематике. Неколико њих, попут *Ратника* и *Службеног војног листа*, имало је карактер званичног гласила. Већина других носила је обележје независне, тачније приватне периодике, по правилу, врло кратког животног века. Један од ређих изузетака била је *Српска војска*, издавана у времену од 1908. до 1912. године. Заједничка одлика свих војних листова, укључујући и службене, била је недостатак материјалних средстава. Претплате на поједине листове, као главни извор њиховог финансирања, биле су оскудне, што због малог броја претплатника, још више због неуредне наплате, што је један од најбитнијих разлога краткоће њиховог излагања. Због тога су сви, укључујући и службена војна гласила, прибегавали оглашавању као допунском извору средстава. Анализа огласног простора *Српске војске* представља један од примера, примењив на практично сва војна гласила, уз нагласак да овде, као ни у другим гласилима, огласи врло често нису били војне природе.

Кључне речи: Војска Србије, војна периодика, часопис *Српска војска*, анализа огласног материјала.

* milic.milicevic@iib.ac.rs

* miljan.milkic@mod.gov.rs

Abstract: In Serbia, as well as in other countries, during the 19th century and the first decades of the 20th century, including the war period of 1912–1918, more than twenty newspapers and magazines with military or predominantly military themes were published. Several magazines, such as *Ratnik* and *Službeni vojni list*, had the character of government gazettes. Most other magazines had the characteristics of independent, or more precisely, private periodicals, with a very short lifespan. One of the rare exceptions was the *Serbian Army*, published from 1908 to 1912. A common feature of all military papers, including official ones, was the lack of material resources. Subscriptions to individual newspapers, as the main source of their financing, were scarce, which due to the small number of subscribers, including irregular billing, was one of the main reasons for infrequent publication. Therefore, everyone, including the official military press, resorted to advertising as a supplementary source of funds. The analysis of the advertising space of the *Serbian Army* is an example applicable to practically all military magazines, with the emphasis that here, as in others, advertisements were very often not military-themed.

Keywords: Serbian Army, military periodicals, *Serbian Army* newspaper, analysis of advertising material.

Свака мало дубља анализа српске војне периодике у времену од друге половине 19. века па до краја Првог светског рата, или тачније од 1864. до 1920. године, указује на чињеницу да је у Србији и ван ње излазило око 25 листова војне, или претежно војне садржине. Још импозантнији је податак да је у стотинак година дужем раздобљу, од 1768. до 1918, побројано чак 1.337 наслова. Додајмо и то да је само 1908. када је *Српска војска* објавила свој први број, у Србији и на српском говорном подручју започело излагање још 17 листова и часописа.¹

Када се говори о војној периодици, отприлике половина гласила захватала је углавном ратни период 1912–1918, године док је друга половина излазила током мирнодопских периода. Релативно изједначена с бројем војних гласила била је само периодика посвећена Српској цркви, док је сва остала дневна, још више стручна штампа, представљена с тек неколико наслова. Ипак, збирни број свих ових гласила до близу седам стотина наслова несумњиво је импозантан.²

Историјат војне периодике, не само у Србији већ и на целом Балкану, започиње са часописом *Војин* 1864. под уредништвом пуковника Јована Драгашевића.³ Драгашевићев уреднички првенац опстао је

¹ Види: Јеремија Д. Митровић, *Грађа за историју и библиографију српске периодике до 1920*, Београд 1984; *Југословенска војна библиографија. Грађа за библиографију 1–2*, Београд 1981; Милица Кисић и Бранка Булатовић, *Српска штампа 1768–1995*, Београд 1996.

² Ј. Д. Митровић, *Грађа за историју и библиографију српске периодике до 1920*.

³ Косовка Перовић и Љиљана Брчић, *Војин. Најстарији српски војни часопис 1864–1870. Библиографија прилога*, Београд 2002. О Драгашевићу опширније: Божидар Јововић,

релативно кратко, до 1870. године, када су га заменили много дуговечнији *Ратник*, такође под уредништвом Јована Драгашевића, и само две године касније *Службени војни лист*.⁴ Оба ова војна гласила, први као месечник, а други као недељник, излазила су преко шест деценија окончавају своје постојање практично истовремено, у априлу 1941. Примера ради, само *Ратник* окупио је иза себе више од 1.300 сарадника и објавио више од 18.000 радова у укупно 584 свеске.⁵

До почетка ратне кампање 1912–1914. године споменути часописима, односно листовима, придружена је и неколицина других попут: *Гласа војске*, *Српске страже*, *Узданице*, *Војске*, *Артиљеријско-инжењеријског гласника*, *Српске војске* и *Наоружаног народа*.⁶ Заједничка особина свих поменутих, изузев *Узданице* (1901–1914), био је кратак век излажења, тек неколико година.⁷ Било је и примера попут *Гласа војске*, који су саставили једва годину, или су своје излажење обнављали у два маха, као што је то рецимо случај са *Српском стражом*.⁸ Гледајући кроз ово недељник (двонедељник) *Српска војска*, под уредништвом пуковника Светислава Исаковића и Живојина Мишића, у погледу излажења, од октобра 1908. до јануара 1912. спада у ред дуговечнијих војних листова.⁹

Српски официри у националној култури, Београд 1988.

⁴ Драгашевић је био уредник током 1879–1888. године. Током изласка овог часописа променило их се преко тридесет. Види: Милоје Пршић, *Ратник. Часопис за војне науке, књижевност и новости (јануар 1879 – март 1941). Тематска библиографија*, Београд 2017, 83.

⁵ Исто, 5.

⁶ Према Ј. Д. Митровићу. У наведеном делу не спомињу се *Глас војске* (1890), као ни *Наоружани народ* (1911–1912). Уп. исто, страна 24 и 54; *Југословенска војна библиографија* 1–2, 979–984.

⁷ О овом опширније: Слободан Ђукић, *Страни утицај на развој српске војне доктрине у 19. и првој деценији 20. века*, Београд 2019, 228–262, исти, „Настанак и развој војне литературе у Србији 1850–1912. године”, *Војноисторијски гласник* 2 (2013) 41–68.

⁸ Уредник и власник *Гласа војске* био је пуковник Светозар Радојчић. Лист је излазио само током 1890. Недељник *Српска стража* излазио је током 1895–1896. и у другом наврату 1902. године. Види: Ј. Д. Митровић, *Грађа за историју и библиографију српске периодике до 1920*, 98.

⁹ Светислав Исаковић и Живојин Мишић припадали су истој, II. класи Војне академије. Обојица су била учесници најпре српско-турског, а потом и српско-бугарског рата. Заједно су такође припадали групи од 12 официра пензионисаних у октобру 1904. За разлику од Живојина Мишића, реактивираниог у марту 1909. године, Светислав Исаковић је у војну службу, у чину пуковника, враћен тек пред сам почетак балканских ратова 1912. Исаковић је током излажења *Српске војске* био не само уредник већ и власник овог листа. Мишић као други уредник јавља се од почетка излажења овог листа (октобра 1908) све до броја II. од марта 1909. године. *Српска војска*, број 10, 1909. године. Војни архив, Збирка личних досијеа официра, подофицира и војних чиновника Краљевине Србије, К. 1462, досије 836; Живојин Мишић, *Моје успомене*, прир. Саво Скоко, Београд 1925, 89–92. Милић

Једна од заједничких карактеристика свих, па чак и званичних војних листова попут *Службеног војног листа* и *Ратника*, био је релативно мали број претплатника. Примера ради, часопис *Војин* имао их је тек око 250. Ипак, овај наизглед мали број представљао је заправо половину укупног професионалног старешинског састава тадашње Кнежевине.¹⁰ Гледајући из те перспективе *Српска војска* била је у знатно повољнијем положају јер је у години почетка њеног изласка активан официрски кадар званично бројао 1.957 старешина, чему би се могло придодати и више од три и по хиљаде потенцијалних читалаца из редова подофицира.¹¹ Ипак, када су у питању били листови означени као „независни”, материјална ситуација свакако није била лака. Наиме, није се радило само о потенцијалном броју претплатника, већ и о њиховој крајњој неуредности у погледу обавеза. Заправо, била је то учестала пракса још од времена изласка *Војина*, у коме је, уз разне написе, уредникова опомена неуредним платишама била готово најчешћа рубрика. Једини излаз за ово била су средства од огласа, па и оних комерцијалне природе. Томе је прибегавао чак и званични *Службени војни лист*, и то с већ унапред утврђеном огласном тарифом истакнутом и у заглављу.

Овој пракси *Српска војска*, која је „једва животарила”, прибегла је на потпуно истоветан начин. И мада је на њеним страницама, нарочито приликом опомињања неуредних платиша, готово увек истицано да је управо претплата једина финансијска потпора њеном излажењу, у пракси није било тако. Већ први бројеви, углавном на последњој страници, садржавали су најразличитије огласе, укључујући и чисто комерцијалне, што је у неким случајевима праћено и илустрацијом. Касније, у трећој години изласка листа, примање огласа чак је и званично оглашавано уз тада већ уобичајени слоган „по најумеренијој цени”.¹²

Као што смо већ нагласили, оглашавање у *Српској војсци* није било неуобичајена појава јер су сва војна гласила, почевши од званичних, обилато упражњавала ову праксу. Ради илустрације и поређења *Службени војни лист* већ у првом броју из 1881. обзнанио је цену огласа у износу од 10 пара по реду, односно пет пара за сваки поновљени оглас. Ипак, велика већина ових огласа, нарочито током осамдесетих и деведесетих

Милићевић, „Sgm. Радови Живојина Мишића”, *Гласник Историјског архива Ваљева* 39 (2005) 106–131.

¹⁰ Б. Јововић, *Српски официри у националној култури*, 11. О бројности официрског кадра Србије опширније: Далибор Денда, „Официрски кор војске Краљевине Србије у Првом светском рату”, *Војноисторијски гласник* 2 (2016) 31–48.

¹¹ *Статистички годишњак Краљевине Србије*, бр. 8, Београд 1909, 914.

¹² *Српска војска*, бр. 10, 1910.

година, била је књижевне природе, или је била реч о оним личним (венчања, смрт и сл.). Наравно, на страницама листа јављали су се и комерцијални оглашивачи, попут оптичара Ј. Нојхефера, седлара Хајнриха Милера и кожара Михаела Рихлера из Беча. За њима нису заостајали ни београдски понуђачи, као сајдија Јосиф Клајн, или по огласима још упорнији Јеврем Николић, седлар из Београда. Ипак, апсолутни примат по дужини оглашавања у том времену имала је фабрика оружја Леополда Гасера, традиционалног снабдевача револверима, како српске, тако и црногорске војске.¹³ Комерцијални огласи нису увек били искључиво војне природе. *Службени војни лист* оглашавао је продају штампарских преса, а да би привукао и женски део официрских породица, и продају клавира, тапетарске и декоратерске радове.¹⁴ Многи од ових и других комерцијалних огласа наћи ће се и на страницама *Српске војске*.

Хронолошки први оглашивач у часопису *Српска војска* била је „Србија“, штампарија у којој је лист и слаган, односно штампан, а иста пракса јавила се и после промене, тј. преласка у штампарију Андре Петровића, у којој су штампана само последња два броја.¹⁵ Уз *Србију* стајала је и реклама сарачко-седларске радње Тодора Трифуновића на Теразијама, а до ње, с леве незаобилазни *Мориц Тилер и Комп.*¹⁶ Термин „незаобилазни” овде намерно употребљавамо, и то из више разлога. Први је сама *Српска војска*, на чијим је страницама овај оглашивач био најредовнији. Други је чињеница да је *Мориц Тилер*, дворски завод за униформе из Беча, готово од настанка, не случајно 1883. године, био и званични лиферант српског двора.¹⁷ Трећи је његова и даље успешна конкуренција у домену продаје официрских униформи и опреме упркос већ деценијском постојању *Официрске задруге*, створене управо ради олакшања процеса израде, дистрибуције и куповине службене одеће.¹⁸

С временом, круг комерцијалних огласа на страницама листа све се више ширио. *Српска војска* давала је простора за рекламу великим финансијским установама као што су Осигуравајуће друштво *Србија* и *Банка Славија*. Ипак, у листу је било места и за мање оглашиваче:

¹³ Види: Бранко Богдановић, *Црногорски Гасер. Илустрована монографија са протоколом о продаји револвера за 1894–1897. годину*, Подгорица 2002.

¹⁴ *Службени војни лист*, 1881–1882.

¹⁵ *Српска војска*, бр. 1 и 2, 1912.

¹⁶ *Српска војска*, бр. 4, 1908.

¹⁷ Као што је познато, исте године *Законом о устројству војске* у Србији уведена је први пут редовна војна обавеза. *Службени војни лист*, бр. 1, 1883, 1–28.

¹⁸ Официрска задруга конституисана је у мају 1899. О њој опширније: Милић Ј. Милићевић и Здравко Петровић, *Официрска задруга и систем осигурања живота у Србији и Југославији (до 1941)*, Београд 2011.

радионице и фирме. Међу њима била је *Сарачко-седларска радња браће Пинкас Штајн* којој је, нудећи исте производе, конкурисао *Тодор Трифуновић* с радњом на Теразијама. Споменути *Мориц Тилер* такође је имао конкуренцију.¹⁹ Била је то често рекламирана *Кројачка радња Стојана Симића и брата*. Комерцијално оглашавање у *Српској војсци* подразумевало је каткад и луксузну робу: шешире, машинске кравате и сл., које је продавао *Душан В. Пешић* с радњом на Теразијама. У сличне је спадала и *Часовничарско-јувелирска радња Мих. П. Петковића*. Лист је објављивао и „Ситне огласе” у којима су тражени половни амови или продавани коњи. Исти случај био је и с кочијама, оним типа „Естерхази”.

Велика већина ових рекламних огласа непосредно или барем посредно била је упућена официрима као потрошачкој групи. Но, неоспорна чињеница да су официри били и породични људи довела је до оглашавања других производа, оних намењених њиховим супругама и кћерима. Уз упутства за негу женског тела представљена у истоименој књизи др Савићевића, које „свака жена и девојка треба да прочита”, у *Српској војсци* налазиле су се и рекламе за козметику попут „Љубичица и Нарцис крем помада и сапуна”, увезених из Париза. Судећи по броју наведених апотека, готово свих у Србији, продаја је текла чак веома добро, а њеној дистрибутивној мрежи придружила се и *Официрска задруга*.²⁰ Рекламе на страницама листа биле су понекад намењене и хигијени оба пола, као што је то случај „калодонта”, који се под слоганима „Помажимо српску индустрију” и „Свој своме” дистрибуирао у апотеци „Кушаковић”, а једно од продајних места овог производа била је поново и *Официрска задруга*.²¹

Хронолошко поређење комерцијалног оглашавања у два часописа указује нам на извесне особености. Наиме, комерцијални огласи у *Службеном војном листу* у времену након 1903. знатно су бројнији него током деведесетих, када их готово и нема. Међутим, од времена излажења *Српске војске* 1908, они у *Службеном листу* готово потпуно нестају. Стога се стиче утисак да је *Српска војска* током ових година, у комерцијалном погледу, намерно или ненамерно, знатно предњачила. Обнову оглашавања пословног карактера *Службени војни лист* показује тек почетком 1912. и то рекламама Осигуравајућег друштва „Врачарска задруга”. Не треба

¹⁹ Тилерови огласи такође се јављају и у *Службеном војном листу*, и то још крајем осамдесетих година. *Службени војни лист*, 1889, 399–400.

²⁰ *Српска војска*, бр. 1, 1912; бр. 31, 1911.

²¹ *Српска војска*, бр. 31, 1909.

наглашавати да је осигурање живота и од пожара на својеврстан начин било јасна порука о скором почетку Првог балканског рата.²²

Један од огласа комерцијалне природе, који је прилично узбудио духове и створио преписку две стране, био је „Чаша Неготинца”, оглас у коме је винарски трговац Никола Димић рекламирао истоимено вино. Лист *Трезвеност* је у једном од својих бројева осудио овакву врсту оглашавања. На овај напис, уз ограду редакције, уследио је одговор „једног бившег члана” тога друштва.²³ У тексту се на фини начин објашњава да *Српска војска* не пропагира алкохол, још мање алкохолизам, али да је његова конзумација ипак ствар сваког појединца.²⁴ Став саме редакције, што је и објављено у једном од написа, био је врло позитиван према друштвима *Трезвеност* (и *Здравље*). Вредност рада тих друштава изражена је, поред осталог, и у њиховим гласилима.²⁵ Потпора овом ставу био је већ раније објављен чланак „Борба против алкохолизма у војсци”, аутора поручника Душана Д. Петковића.²⁶

Осим комерцијалних, на страницама *Српске војске* било је и огласа личне природе, по правилу сврстаних у две категорије. Први су оглашавали смрт, а други веридбу неког од појединаца, најчешће млађег војног старешине. Огласи у виду некролога били су чешћи и посвећени највећим именима тадашње Војске Србије попут: Јована Мишковића, Александра Машина, др Михаила Марковића, те генерала Лазара Лазаревића, Илије Ђукића и др.²⁷ У изузетним случајевима, као приликом погибије војводе Глигора Соколовића током четничке акције у Македонији 1910. помен о смрти дат је на насловној страни.²⁸ Каткад, лист би обележио и смрт неког од тада значајних страних официра, попут руског генерала Ђорђа Алексејевића Јагодкина.²⁹

Огласи о веридби били су заступљени у нешто мањој мери. Вероватно следећи принципе *Службеног војног листа* и његову званичну објаву одобрења будућег официрског брака, који је, као што је познато,

²² Оглас друштва налази се већ у првом броју за 1912. У каснијим бројевима јавља се готово редовно. Види стране 15, 47, 63, 87, 111, 131 и 105.

²³ Часопис *Трезвеност* био је гласило Друштва за сузбијање алкохолних пића. Излазио је у два маха, најпре 1903–1904. а потом 1910–1914. Види: Ј. Д. Митровић, *Грађа за историју и библиографију српске периодике до 1920.*

²⁴ *Српска војска*, бр. 13, 1910; бр. 36, 1910.

²⁵ *Српска војска*, бр. 1, 1911.

²⁶ *Српска војска*, бр. 16, 1910.

²⁷ *Српска војска*, бр. 2, 1908; бр. 15, 1910; бр. 13–14, 1911; бр. 29, 1911; бр. 37, 1911. Према нашој евиденцији лист је објавио петнаестак некролога, углавном посвећених официрима.

²⁸ *Српска војска*, бр. 30, 1910.

²⁹ *Српска војска*, бр. 18 и 19, 1910.

подразумевао две инстанце: начелну и коначну, *Српска војска* у томе га је претицала објављујући огласе о раније вереним, будућим супружницима.³⁰ Због родбинских веза с црногорским двором лист је у лето 1911. објавио веридбу кнегиње Јелене с принцем Јованом Романовом, синовцем руског цара Николаја. За нас сигурно значајнија јесте ранија објава веридбе госпођице Тадић из Ваљева са, у то време, артиљеријским капетаном (Душаном) Симовићем. Лични разлози вероватно су утицали и на оглас о веридби једног од Исаковићевих синова.³¹ Старији од њих Ђорђе у јесен 1910. верио се у православној цркви у Бечу с Јелицом, једном од четири кћерке тек преминулог генерала Лазе Лазаревића.³²

Сигурно најзначајнија, у извесном смислу и најобимнија група огласа, била је она из области „књижевности”, при чему овај термин треба узети у врло широком смислу те речи. Због тога ћемо у даљем излагању ове теме извршити и извесне поделе. Прва група књижевних огласа подразумевала је уметничка литерарна дела. Друга група, историјске, тј. војно-историјске радове, а трећа стручну, тј. војну литературу.

Дела касније врло познатих имена домаће књижевности релативно често су попуњавала огласни простор *Српске војске*. Међу њима свакако треба споменути путописца, есејисту и критичара Марка Цара и његов путопис „Наше море, слике и утисци са Јадрана”, издат у Дубровнику 1911. године.³³ Свакако још значајнији књижевни оглас припада инжењеријском официру, баснописцу и мислиоцу Милану Вукасовићу. Оглас за Вукасовићево прво дело „Басне” из 1911. лист је истовремено пропратио с више него позитивном критиком неког од анонимних читалаца.³⁴ Књижевни огласи у *Српској војсци* нису оскудевали ни у

³⁰ О начину женидбе официрског кадра види опширније: Миле Бјелајац, „Женидбе официра српске и југословенске војске 1881–1941. Планирано стварање елите”, *Годишњак за друштвену историју* 1 (1995) 19–38.

³¹ Светислав Исаковић имао је два сина, старијег Ђорђа и млађег Душана. Обојица су били официри, питомци 34. и 36. класе Војне академије. У чину капетана, учествовали су у балканским, касније и Првом светском рату. Из ових ратова изашли су у чину пуковника. Током 1920–1921. године Ђорђе Исаковић био је предавач Тактике на Војној академији. Види: Божица Младеновић и Милић Ј. Милићевић, *Питомци Војне академије. Списак свршених питомаца 1–46 класе, 1855–1914. године*, Београд 2012, 36; *Балкански рат у слици и речи 1912–1913*, бр. 17, 264, бр. 18, 273, 286, Београд 2008 (репринт); *Споменица седамдесетпетогодишњице Војне академије 1850–1925*, Београд 1925, 243.

³² *Српска војска*, бр. 23, 1911; бр. 43, 1910; Милић Милићевић и Љубодраг Поповић, *Генерали војске Кнежевине и Краљевине Србије*, Београд 2003, 121.

³³ *Српска војска*, бр. 23, 1911.

³⁴ *Српска војска*, бр. 12, 1911. године; Б. Јововић, *Српски официри у националној култури*, 295–300.

најавама класичних дела српске књижевности, попут оних из пера Вука Стефановића Караџића.³⁵

Уз ове, литерарно-уметничке огласе, додаћемо и оне музичке природе. Конкретно, радило се о музикалијама за „гласовир” (клавир) у издању познатог дворског књижара, истовремено и главног дистрибутера војне литературе Мите Стајића. Оглас је обухватао ноте за стотине народних песама и игара. Уз њих били су ту и нотни албуми Исидора Бајића и Жарка Савића, као и поједина музичка дела домаћих аутора страног порекла, попут Јана Урбана и Слободе.³⁶

Десетак дела представљених на огласним страницама *Српске војске* припадало је области историјске науке. Од познатијих аутора истичу се дела Јована Хаџи-Васиљевића, Филипа Христића, Драгољуба Павловића и Владана Ђорђевића.³⁷ Уз њих, ту су дела Томе Оровца, Драгутина Илића, Петра Божовића и Јована Илића.³⁸ Овој историчарској плејади додаћемо и огласе за преводе дела Режинала Канеа и Томажа Масарика.³⁹

Велики број огласа представљао је дела војне тематике, при чему треба нагласити и извесне изузетке, пошто они посвећени болести колери или стенографској вештини не спадају стриктно у област војне науке. Говорећи о овом такође треба нагласити и њихову разноликост; обухватили су области од употребе угломера, до искустава из Америчког грађанског рата.⁴⁰ Од огласа војних дела домаћих аутора свакако су незаобилазни списи другог уредника овог листа, пуковника Живојина Мишића. Већ у првом броју, на последњој страници, будући војвода оглашава продају примерака *Стратегије* настале на основу његових предавања питомцима Војне академије током 1898–1904.⁴¹ Одмах до овог је и други оглас, овог

³⁵ *Српска војска*, бр. 3, 1911.

³⁶ *Српска војска*, бр. 1, 1909. Композитор Јан Урбан (1875–1952) рођен је у Прагу. Године 1899. прешао је у Србију и био постављен за капелника музике Дринске дивизијске области. Учесник је оба балканска и Првог светског рата. У међуратном периоду био је капелник и композитор. Музичком делатношћу, у Југославији, бавио се и након Другог светског рата.

³⁷ Реч је о делима: *Арбанаска лига, Србија и Енглеска пре пола века, Србија у време последњег Аустријско-турског рата (1788–1791) и Европа и Балкан. Европа и Румунија*, (1. књ.). *Српска војска*, бр. 12–13, 1909; бр. 43, 1910, бр. 51/52, 1910; бр. 13–14, 1911.

³⁸ Реч је о делима: *Три знаменита Херцеговца (Мићо Љубибратић, Мехмед Али-паша Ризванбеговић и Дум Иван Мусић); Зајечарска буна; Црна Гора и напредњачки покрет. Српска војска*, бр. 12–13, 1909, бр. 48, 1909; бр. 19, 1911.

³⁹ Ради се о делима: *Рат у Босни и Херцеговини* (прев. Михаила Јанковића), и *Прилози за карактеристику аустро-угарске дипломатије. Српска војска*, бр. 38, 1911, бр. 17, 1911.

⁴⁰ Овде је реч о истоименом делу др Милоша Поповића и Младена Стојановића *Српска стенографија. Српска војска*, бр. 40, 1910, бр. 31, 1909.

⁴¹ Ово дело изашло је пређашње 1907. године у штампарији „Давидовић” у Београду.

пута за претплату за превод књиге Вилиама Балка *Тактика*. Судећи по оглашавању, дело је било спремно за штампу почетком фебруара 1909, да би у децембру исте године започела и његова продаја.⁴² Огласи за иста Мишићева дела налазили су се и у *Службеном војном листу*.

Једно од такође препознатљивих војних дела овог раздобља оглашено у листу јесте *Висока војничка дисциплина*, пуковника Милоша Васића, издато 1909. године. У књизи, по речима критичара „К-т”, дисциплина се не третира као ропска послушност већ као принцип уздизања на виши психолошко-филозофски ниво.⁴³ Између осталих дела оглашених у листу налази се и брошура потпуковника Ивана Павловића *Узајамна веза артиљерије и пешадије у нападној и одбранбеној борби*, издата 1909. године. Слично је и с књигом Милована Недића *Дух савременог ратовања*, објављеном 1909. године. За разлику од претходно оглашених наслова, Недићева књига покренула је низ критика, објављених најпре у *Ратнику*, од мајора Петра Пешића, потом и у *Српској војсци*, из пера мајора Борислава Николића.⁴⁴ Суштина Николићеве критике била је да се ради о невешто преведеној и још лошије протумаченој књизи пуковника и каснијег маршала Фердинанда Фоша *Принципи рата*.⁴⁵ Оглас, потом и најобимнију критику претрпело је *Вођење борбе по немачком начину*, генералштабног мајора Милована Ж. Миловановића. Критика, касније полемика између аутора и капетана Војина Максимовића, започела је на страницама *Вечерњих новости*, продужила се у *Ратнику*, да би се на крају окончала у чак 32 наставка на страницама *Српске војске*.⁴⁶ Уз све стручне детаље, које је због превеликог броја овде немогуће навести, запажа се и веома личан однос према опоненту, у чему је Максимовић био преоштар, каткад и на граници пристојности, што није одлика овог листа.

Посебну врсту дела војне литературе оглашене у листу представљају *Војничке читанке* издате 1909. и 1911. године. Прва од ових дело је Павла Еугена Штурма. За разлику од ове, друга истоимена брошура није била дело официра већ духовног лица. Реч је о хонорарном свештенику

⁴² Балково дело *Тактика*, Мишић је превео у сарадњи с капетаном Мирком Ротовићем. Реч је о петој књизи, док је наредна, шеста књига, штампана 1912. године. Према званичним библиографијама, пета књига изашла је 1910. године. Судећи по огласу штампаном у *Српској војсци*, књига је изашла нешто раније, у децембру 1909. године. Уп. *Југословенска војна библиографија* 1–2, 729, 794; *Српска војска*, бр. 1, 1908; бр. 6, 48, 1909.

⁴³ *Српска војска*, бр. 10, 1910.

⁴⁴ *Ратник*, св. 2, 1909, 365–372.

⁴⁵ *Српска војска*, бр. 12/13, 15, 16, 22, 35, 36, 1909.

⁴⁶ *Вечерње новости*, бр. 283, 1909; *Ратник*, св. 9, 1909, 135–145; *Српска војска*, бр. 5–36, 1910.

зајечарског гарнизона Димитрију Пајевићу.⁴⁷ Сродна споменутих била је и брошура нешто другачијег назива *Ратнички дух* из 1910. аутора поручника Душана Ђорђевића, једног од сигурно највреднијих аутора листа.⁴⁸ Ово дело, по речима самог Исаковића, представља моћно средство „да се душа и тело нашег војника што боље развије”.⁴⁹

Огласи за преводе страних аутора с разноврсног тематиком такође су учествовали. У овом погледу највише је дела, не и аутора, француског говорног подручја и нешто мање је оних с немачког. Од ових засигурно најзначајнија су дела Гистава ле Бона *Психологија гомиле*, у преводу Живана Живановића. Исто, али у погледу војне мисли, важи и за Карла фон Клаузевица.⁵⁰ За разлику од бројних француских и немачких превода, преводи дела с руског јављају се у тек неколико огласа. Још јединственији пример представља један превод с енглеског, посвећен Британској ратној морнарици.⁵¹

Уз све наведено, хвале вредан је и оглас *Српске војске* да под својим окриљем започне и издавање „Војне библиотеке”.⁵² Ова амбиција исказана већ у другој години изласка листа очигледно није остварена.

Посебна врста огласа или боље речено препорука односила се и на излазак разних видова периодике, почевши од оне најстарије, као што је рецимо био *Витез*.⁵³ Странице *Српске војске* поздравили су и десетогодишњи јубилеј *Узданице*. Уз споменуте, редовно је представљан излазак годишњака *Вардар* и месечника *Босна* и *Трезвеност*. Средином 1911. године најављена је двогодишњица изласка *Духовног света* – часописа за проучавање психијско-окултних појава. Исте године оглашена

⁴⁷ *Српска војска*, бр. 31, 1909; бр. 39, 1911.

⁴⁸ Ради се о питомцу 31. класе Војне академије погинулом на Дренику јуна 1913. Напомињемо да постоји још један официр с истим именом и презименом, иначе питамац 34. класе. Види: Б. Младеновић и М. Ј. Милићевић, *Питомци Војне академије*, 30. Милић Милићевић, *Губици официра Краљевине Србије у ратовима 1912–1913. године*, Београд 2020, 37.

⁴⁹ *Српска војска*, бр. 22 и 28, 1910.

⁵⁰ Оглас се односи на наведено у Ле Боновом делу и пету књигу Клаузевицевог дела *О рату* (прев. Милош Станковић). *Српска војска*, бр. 34 и 31, 1910.

⁵¹ *Постанак енглеске поморске силе* (прев. др Јован Јовановић), *Српска војска*, бр. 37, 1911. Ово дело је у скраћеној верзији, у више наставака, излазило и у неколико претходних бројева листа. Ово дело штампано је и у *Ратнику*, да би се исте, 1911. појавило и као посебно издање.

⁵² *Српска војска*, бр. 25, 1909.

⁵³ Лист *Витез* (1889–1903) био је орган свих кола јахача „Кнез Михаило”. Оснивач овог друштва, као и уредник листа, био је Милосав Куртовић, чије се име у огласу посебно спомиње. *Српска војска*, бр. 14, 1910; Ј. Д. Митровић, *Грађа за историју и библиографију српске периодике до 1920*, 22.

је припрема за излазак првог броја *Фотографског прегледа*, док је у августу пажња посвећена почетку изласка *Пијемонта*.⁵⁴

Уз огласе и препоруку појединих листова, на страницама *Војске* налазимо и критике неких других, поготово када је реч о оним, назовимо их, конкурентским. Једна од таквих критика, прилично обимна, била је упућена и *Ратнику*. У неким огласима критика је, првенствено упућена његовом уређивачком одбору. Он, као што је то случај с рецимо бугарским *Војним журналом*, нема ниједног официра члана Генералштаба. Једини изузетак је начелник историјског одељења који је члан одбора по службеној дужности. Часопис је због тога потпуно неинформативан и често препун нетачних података. Праћење стране и домаће стручне војне литературе, укључујући и стручну критику, често изостаје, а приметно је и понављање једних те истих текстова са само промењеним насловом.⁵⁵ Уз све ове недостатке, *Ратник* је преобиман лист, а уз то и врло скуп. И док је за бугарски *Војни журнал* требало издвојити 12, домаћи лист вредео је 18 динара. Критика изнета у *Српској војсци* праћена је и другим опаскама, а једна од њих била је нестручно превођење упркос томе што, како је наведено, у војсци има барем педесетак официра способних за квалитетно превођење, било с француског, било с немачког језика.⁵⁶ Под ударом критике *Српске војске* нашао се и *Наоружани народ*. Упркос томе што је *Српска војска* поздравила излазак његовог првог броја, према каснијој оцени редакције, ово гласило постало је одвећ ревносно у одбрани министра војног нападајући његове критичаре, оглашавајући их као „неспособне, престареле и из војске избачене”.⁵⁷

Као већина листова, и *Српска војска* имала је рубрику „Наша пошта”. Нажалост, о њој у листу има најмање информација, пошто се из штампаних, често штурих одговора, ни приближно не може закључити о каквом се писању ради. Стиче се утисак да ни број питања и одговора, њих тек негде око 150, није био претерано велики. Тим пре што се ова рубрика у листу јавља доста касно, тек у пролеће 1909, тј. у другој години излажења листа. Ипак, упоређујући број повереника по гарнизонима с адресама с којих је преписка стизала, може се закључити да је лист стизао

⁵⁴ Судбина најављеног „Фотографског прегледа” покренута од капетана Сретена Обрадовића није нам позната. У већ споменутој *Грађи за историју и библиографију српске периодике до 1920*, Ј. Д. Митровића, овај лист није наведен. *Српска војска*, бр. 19, 33, 1911.

⁵⁵ *Српска војска*, бр. 5, 1908.

⁵⁶ *Српска војска*, бр. 15, 1910.

⁵⁷ *Српска војска*, бр. 10 и 39, 1911.

и у она војна средишта у којима повереника није било.⁵⁸ Ово се нарочито односи на доста ретку преписку с иностранством. Конкретно, с Паризом, Лијежом или Софијом. Код домаћих гарнизона најучесталија преписка, с више од половине адреса „наше поште” јесте из највећих војних центара: Ниша, затим Београда и Крагујевца. Активно у преписци с листом било је на десетине лица из Ваљевског и Зајечарског гарнизона, а неколико обраћања потекло је и из гарнизона у Ужицу, Пожаревцу и Врању.

Као што је већ наведено, стална финансијска оскудица, изазвана малим бројем претплатника и још више њиховим неуредним измирењем обавеза, учинила је све војне листове, па и *Српску војску*, врло зависним од оглашивача. У томе, судећи по врсти огласа, није било готово никаквих ограничења. Услед овога огласи су обухватили најразличитије врсте. У листу су се могле наћи рекламе за продају различитих производа, укључујући и женску козметику. Чести су били и књижевни огласи, и то не само из оквира војне литературе. У оквиру рубрика, попут „Наша пошта”, остваривала се и комуникација с претплатницима, односно читаоцима листа. Уз претплату, која је тек покривала пословне трошкове, комерцијално оглашавање било је практично једини начин да поједино независно гласило, у конкретном случају *Српска војска*, опстане дуже од само неколико година. С друге, историографске стране, огласи као нераздвојни сегменти часописа, представљали су и својеврсни показатељ тадашњег живота, укључујући ту и живот припадника Војске.

⁵⁸ Према објављеном списку, лист је заступало 14 лица, углавном нижих официра у 12 гарнизона, односно установа, *Српска војска*, бр. 7 и 8, 1909.

Душан В. Пешић

ТЕРАВИЈЕ БРОЈ 1. БЕОГРАД ТЕЛЕФОН 1026.

Препоручујем свој велики избор галантериских новитета:

ШЕШИРА, из првих светских фабрика
меканих и тврдих, црних и у боји најмодернијих фазона.

Машине, Краватне у ванредно лепом избору.

— **Кошуља**, белих и у боји —

— **Крагнова и Манжетне**, —

Чарапа, Рукавица, цесних марама,

Штапова и Кишобрана, као и осталих новитета.

Цена солидна и строго утврђена.

ОСНОВАНО 1883 ГОД.

МОРИЦ ТИЛЕР И КОМП.

КРАЉ. СРП. ДВОРСКИ ЛИФЕРАНТИ

БЕОГРАД

Краљ. Миланова ул. 46. — Телефон бр. 103.

ИЗРАДА

УНИФОРМЕ СВИЈУ ВРСТА

Спреме за г. г. офицаре и подофицире

Позната солидна

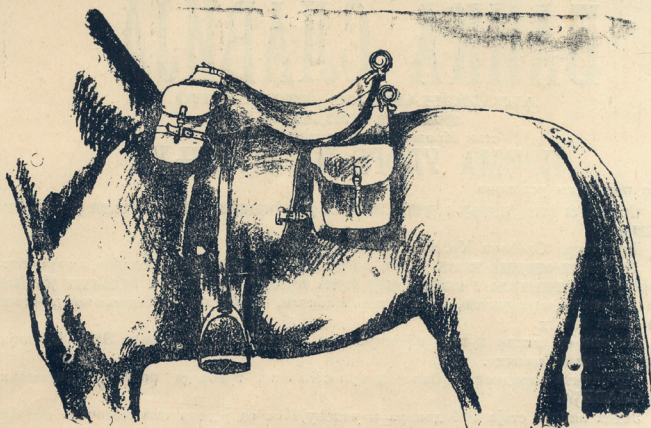
и елегантна израда

ВЕЛИКО
— **СТОВАРИШТЕ**
ЋЕБАДИ, ПРСЛУКА И
КАПУЉАЧА од ками-
лине длаке.

Енглеских мушких цесних ма-
рамица; американских и фран-
цуских хозентрегера,
манжетне беле и у боји, дуг-
мета, манжетне, новча-
нике, визијера несесе-
ра, чутурица и т. д.

ПРОДАЈА ЧОЈЕ И ПРИБОРА НА МЕТАР.

СТРОГО УТВРЂЕНЕ УМЕРЕНЕ ЦЕНЕ.

БРАЋА ПИНКАС ШТАЈН

препоручују се на израду прибора
НОВОГ ПРОПИСА,
кога и све артикле у овој струци.

ШТАМПАРИЈА

АНДРЕ ПЕТРОВИЋА

ЧИКА ЉУБИНА УЛ. БР. 10. — ПРЕКО ОД СТАРОГ МАЈДАНА КАФАНЕ

Препоручује се поштованој публици из-
раду свог штампарског посла као: позивница,
физит-карата, јеловника, плаката, новина, ча-
сописа, посмртни листа и т. д.

Израђује сва клишеа (СЛИКЕ) на дрворезу.

Цена најнижа, услуга брза и тачна.

БАНКА СЛАВИЈА

АКЦИОНАРСКО ДРУШТВО

преко пута Здрављака бр. 1.
(стан Краља Милана улица број 70)

ПРИМА УЛОГЕ НА ШТЕДЊУ

под врло повољним условима

Одељење за бачку штедњу с ручним касицама је најзгоднији начин навијавања деце из малена на штедњу.

Колектура Сребака Кр. Срп. Класне Лутрије.

Банка врши осигурање живота и све посредничке и банкарске послове, а нарочито има у програму финансирање и извођење свију опште корисних, културних и просветних установа (народна купатила, апотекарнице, безалкохолни локалитети, прерада воћа, издања популарних књига и слика и т. д.)

Скреће се пажња и г. г. официрима и војним чиновницима, да Банка Слатија есхонтује и њихове менице.

Пријатељи народног здравља и просвећивања треба да постану акционари БАНКЕ СЛАВИЈА.

Једна акција стаје 100 динара и уплаћује се од једном или месечно по 10 динара.

Сва обавештења даје управа БАНКЕ СЛАВИЈА, повереници и друштва трезвености.

Ко на алкохолу и дувану заштеди дневно само по један грош за 15 месеци може уштедети да купи једну акцију Банке „Слатије“ од 100 динара.

ЧАСОВНИЧАРСКО-ЈУВЕЛИРСКА РАДЊА

Мих. П. Петковића

Теразије бр. 38.

БЕОГРАД

Телефон бр. 32.

Препоручује своје највеће СТОВАРИШТЕ
ЗЛАТНОГ НАКИТА

украшеног бриљантима, дијамантима и другим разним камењем, као: ПРСТЕНА, МИЊЕУША, ГОЉЕ-А ГРАНА, БРОШЕВА, ГРИВНИ, ИГАЛА за МАШИНЕ итд. — као и сав НАКИТ за СРПСКУ НОШЊУ.

Златних ланаца, дугачких и кратких, за даме и господу,

— БИСЕРНИХ ТЕПЕДУКА. —

НАЈВЕЋЕ СТОВАРИШТЕ ЦЕПНИХ САТОВА:

„Зениг“, „Билодес“, „Двожен“, као и друге врсте у злату сребру, емалираних, челичних и никлених

Највеће стовариште дуварских и асталских сатова и све врсте будилника доброг квалитета.

НАЈФИНИЈЕ ДУБЛЕ ЛАНЧЕВЕ ЗА ГОСПОДУ ДАМЕ ЗА КОЈЕ ГАРАНТУЈЕМ 10 ГОД да ће се одржа-
ти као златни

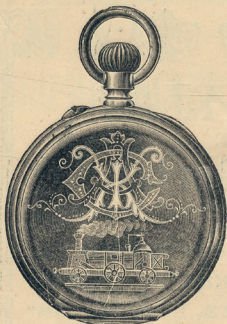
Кашичица за слатко, бештек за децу од чистог сребра.

Штапова за господу од абонеса са сребрним дршкама.

Бутлија за цигарете и дуван у сребру емалираних и кина сребру.

Највећи избор прибора за послуживање и посуђа од кина сребра у модерним и укусним муштрама и најбољем квалитету. Уређена радилница врши све оправке сатова и златних ствари солидно са гаранцијом.

ПРИМЕДБА. Ако желите добар и тачан сат да имате, онда тражите нарочити ценевник за „ЗЕНИГ“ „БИЛОДЕС“ сатове.

СТРАНА 8. СРПСКА ВОЈСКА БРОЈ 4.

ОСНОВАНО 1883. ГОД.

Мориц Тилер и Комп.

КРАЉ. СРП. ДВОРСКИ ЛИФЕРАНТИ
БЕОГРАД
Краљ. Миланова улица 46. — Телефон Бр. 103.

ИЗРАДА:

Униформи свију врста
Спреме за г.г. офицере и подофицере

Позната солидна и елегантна израда
ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

Ћебада, Прслук и Капуљача од камилине длаке.

Енглеских мушких цепних марама; американских и француских хозентрегера, манжетне беле и у боји, дугмета за манжетне, новчаника, визитијера, несесера, чутурице и т. д.

Продаја чоје и прибора на метар.
Строго утврђене умерене цене.

САРАЧКО-СЕДЛАРСКА РАДЊА

Тодора Трифуновића

БЕОГРАД—ТЕРАЗИЈЕ ТЕЛЕФОН 765.

Има свих врсти готових амова и седала

Израђује Бок седла, обична и енглеска седла за официрске коње, као год и сав јахаћи и теглећи прибор.

Услуга брза. Цена солидна.

С поштовањем
Тодор Трифуновић

Штампарија „Србија“

ТЕЛЕФОН 863. БЕОГРАД. ДЕЧАНСКА 20.

Добила је најмодернија слова словенскога типа и израђује најфиније штампарске послове са и без илустрација. ○ ○ ○

Нарочито израђује дела са сликама у разним бојама, као и ○ ○ ○ трговачке књиге, рачуне, билансе и плакате. ○ ○ ○

За свакодневне листове препоручује своју тачну и брзу израду ○ ○ ○ ○ са новим словима из фабрике Бертолда. ○ ○ ○ ○

ЦЕНА УМЕРЕНА ≡ ИЗРАДА ЧИСТА, БРЗА, СОЛИДНА И ТАЧНА

ЦЕНА: ПРЕПЛАТА ПРЕПЛАТА

СТРАНА 8.

СРПСКА ВОЈСКА

БРОЈ 2.

ОСНОВАНО 1883. ГОД.

Мориц Тилер и омп.

КРАЉ. СРП. ДВОРСКИ ЛИФЕРАНТИ
БЕОГРАД

Краљ Миланова улица 46. — Телефон Бр. 103.

ИЗРАДА:

Униформи свију врста
Спреме за г.г. официре и подофицире
Позната солидна и елегантна израда

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

Ћебада, Прслука и Капуљача од ка-
милине длаке.

Енглеских мушких целних марама; аме-
риканских и француских хозентрегера,
манжетне беле и у боји, дугмета за ман-
жетне, новчаника, визитијера, несесера,
чутурице и т. д.

Продаја чоје и прибора на метар.

Строго утврђене умерене цене.

САРАЧКО-СЕДЛАРСКА РАДЊА

Тодора Трифуновића

БЕОГРАД—ТЕРАЗИЈЕ

ТЕЛЕФОН 765.

Има свих врсти готових амова и седала

Израђује Бок седла, обична и ен-
глеска седла за официрске коње, као
год и сав јахачи и теглени прибор.

Услуга брза. Цена солидна.

С поштовањем

Тодор Трифуновић

НОВА КЊИГА

Изашла је из штампе нова књига

Д-ра Савићевића

ЛЕПОТА ТЕЛА

НЕГОВАЊЕ И УЛЕПШАВАЊЕ
СА 83 РЕЦЕПТА, — ЦЕНА 1.— ДИНАР.

Садржај: 1. Кожа — о лепоти и
улепшавању. 2. Кожне болести. 3. Коса
4. Уста и зуби.

Ова је књига намењена женском
полу и треба свака жена и девојка да
је прочита.

ИЗДАЊЕ ДВОРСКЕ КЊИЖАРЕ

МИТЕ СТАЈИЋА — У БЕОГРАДУ

НОВЕ МУЗИКАЛИЈЕ

ЗА ГЛАСОВИР

1 Велики избор музикалија сопственог и стра-
ног издања.

2 Нарочито за почетнице препоручујемо:

1 Албум 100 српских народних најновијих игара
Цена 5.—

2 Албум 138 српских народних песама. Цена дин. 5.—

3 Албум песама Николара Бајкина; песме из „Својског Лова”,
„Чучук Стане”, „Ракије” и „Дивљушце”. Цена дин. 6.—

Збирка Композиција од Ј. Урбана, са 9 најновијих одабраних
композиција. Цена дин. 3.—

5 Албум песама из концерата Јадра Савића. — 30 ода-
браних концертних и оперних мелодија. Цена дин. 6.—

6 На те мислим фантазија од Слободе
Цена 2.—

Највеће стовариште српских и страних музи-
калја.

ИЗДАЊЕ ДВОРСКЕ КЊИЖАРЕ

Мите Стајића — у Београду

ЦЕНА:

На број 0-20 пара
8-000 и више

ПРЕТПЛАТА

ПРЕТПЛАТА

ЗА УНУТРАШЊОСТ СРБИЈЕ

ШТАМПАРИЈА

„Србија“ Београд

израђује све штампарске
радове, као: дела, часо-
писе, новине, све трго-
вачке књиге и листове
и т. д. и т. д. са најуме-
ренијом ценом а најлеп-
шим и модерним слови-
ма савремене технике у
штампарији.

СТРАНА 8.

СРПСКА ВОЈСКА

БРОЈ 7.

ОСНОВАНО 1883. ГОД.

Мориц Тилер и Комп.

КРАЉ. СРП. ДВОРСКИ ЛИФЕРАНТИ
БЕОГРАД

Краљ Миланова улица 46. — Телефон Бр. 103.

ИЗРАДА:

Униформи свију врста
Спремe за г.г. официре и подофицире
Позната солидна и елегантна израда
ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

Ђебада, Прслука и Капуљача од ка-
милине длаке.

Енглеских мушких џепних марама; аме-
риканских и француских хозентрегера,
манжетне беле и у боји, дугмета за ман-
жетне, новчаника, визитијера, несесера,
чутурице и т. д.

Продаја чоје и прибора на метар.

Строго утврђене умерене цене.

САРАЧКО-СЕДЛАРСКА РАДЊА

БРАЋА ПИНКАС ШТАЈН

БЕОГРАД — ТЕРАЗИЈЕ

ТЕЛЕФОН 19.

ТЕЛЕФОН 19.

Има свих врсти готових аутова и седала.

Препоручује све врсте апнова, ка-
руца, кола, и све у овој струци спа-
дајуће артикле.

слуга брза. Цена солидна.

НОВА КЊИГА

Ишагла је из штампе нова књига

Д-ра Савићевића

ЛЕПОТА ТЕЛА

НЕГОВАЊЕ И УЛЕПШАВАЊЕ
СА 83 РЕЦЕПТА, — ЦЕНА 1.— ДИНАР.

Садржај: 1. Кожа — о лепоти и
улепшавању. 2. Кожне болести. 3. Коша
4. Уста и зуби.

Ова је књига намењена женском
полу и треба свака жена и девојка да
је прочита.

ИЗДАЊЕ ДВОРСКЕ КЊИЖАРЕ

МИТЕ СТАЈИЋА — У БЕОГРАДУ

НОВЕ МУЗИКАЛИЈЕ

ЗА ГЛАСОВИР

1 Велики избор музикалија сопственог и стра-
ног издања.

2 Нарочито за почетнице препоручујемо:

1 Албум 100 српских народних најновијих игара
Цена 5.—

2 Албум 138 српских народних песама. Цена дин. 5.—

3 Албум песама Искандра Бајкина; песме из „Својоког Лале”
„Чучук Стан” „Равије” и „Дивљуш”. Цена дин. 6.—

30-рица Композиција од Ј. Урбана, са 9 најновијих одобраних
композиција. Цена дин. 3.—

5 Албум песама из концерата Жарка Савића. — 30 од-
обраних концертних и оперних мелодија. Цена дин. 6.—

6 На те мислима фантазија од Слободе
Цена 2.—

Највеће стовариште српских и страних музи-
калија.

ИЗДАЊЕ ДВОРСКЕ КЊИЖАРЕ

Мите Стајића — у Београду

ЦЕНА:

На број 0-20 пара
На годину 8-00 дин.
На пола године 4-00 дин.
На четврт године 2-50 дин.

ЗА ИНОСТРАНСТВО:

На годину 20 дин.
На пола године 10 дин.

ПРЕТПЛАТА

ЗА БЕОГРАД У РЕДАКЦИЈИ

„СРПСКЕ ВОЈСКЕ”

Дечанска улица број 20.

ПРЕТПЛАТА

ЗА УНУТРАШЊОСТ СРБИЈЕ

код повереника

„СРПСКЕ ВОЈСКЕ”

или на редакцију у Београду

Штампарија „Србија” Мих. Јовановић и Комп., Дечанска ул. 20.

Одговорни уредник Св. Исаковић Краљ-Милутинова 56.

ОСНОВАНО 1883. ГОД. Мориц Тилер и Комп.

КРАЉ. СРП. ДВОРСКИ ЛИФЕРАНТИ

БЕОГРАД

Краљ. Миланова улица 46. — Телефон Бр. 103.

ИЗРАДА:

Униформи свију врста
Спреме за г.г. офицере и подофицере
Позната солидна и елегантна израда

ВЕЉИКО СТОВАРИШТЕ

Ћебади, Прслука и Капуљача од камилине длаке.

Енглеских мушких џеппних марама; американских и француских хозентрегера, манжетне беле и у боји, дугмета за манжетне, новчаника, визитијера, несесера, чутурице и т. д.

Продаја чоје и прибора на мешар.

Строго утврђене умерене цене.

НОВА КЊИГА.

КРОКИРАЊЕ

И УПУТНИК ЗА ЧИТАЊЕ КАРАТА
и планова са 116 геометријских слика и 116 слика
из упута за крокирање. — — — — —

ИЗРАДИО

Новак Бранковић,

генералштабни пуковник.

III. ПОПРАВЉЕНО ИЗДАЊЕ.

Цена 2-50 дина.

Ову је књигу прегледао начелник географског одељења и препоручује се свима младим официрима и подофицирима као помоћна књига за крокирање.

Ко пошаље за 6 комада 15 динара у напред, добиће седму књигу на дар о нашем трошку. Поруџбине прима

ДВОРСКА КЊИЖАРА

МИТЕ СТАЈИЋА — У БЕОГРАДУ

ЦЕНА:

На број 0-20 пара

ПРЕТПЛАТА

ПРЕТПЛАТА

ЗА УНУТРАШЊОСТ СРБИЈЕ

СРБИЈА Прво Срп. Друштво за Осигурање

Основано 1906. у Београду Основано 1906.

улаз Кнез Михајлове улице и улице Краља Петра —

Основни акцијски капитал 1,000.000 — дина. у злату
Стање на дан 31. децем. 1908. год. износило је:

Осигурани капитал живота дина. 5,712.600 —

Осигурани капитал пожара дина. 31,751.562 —

Друштво „Србија“ врши под веома повољним погодбама ова осигурања:

1. У одељењу живота: Осигурање људског живота на неограничене суме по разним комбинацијама, — а тако исто осигурање мираза женској и капиталу мушкој деци.

2. У одељењу пожара: Осигурање свих грађевина индустријских предузећа, трговачке робе и покућанства.

3. У одељењу за народно осигурање: Осигурање чиновника, радника, привресника, занатлија и свих осталих јавних посленика, — без лекарског прегледа а са осигураним капиталом највише до 600 дина. Уплате се плаћају месечно од 1—5 дина. код самих осигураника. У ово осигурање примају се само здрава лица, мушког и женског рода, од 20—55 год. живота, а сви са учешћем у чистом добитку.

Полисе живота: Према решењу Министра Војног Ф/А № 1830 примају се у каузију при женидби г. г. официра. Полисе пожара: прима Управа Фондова у гаранцију при давању зајмова на хипотеку.

Поред тога друштво „Србија“ увело је и ПОРОДИЧНО ОСИГУРАЊЕ (са учешћем и без у чистом добитку).

По овој врсти осигурања исплаћује се осигурани капитал по истеку уговореног рока. Али ако би осигурано лице умрло пре тога рока, платиће се давају премија пресијаје, а Друштво исплаћује:

Одмах 10% од осигураног капитала на име посмртнине.

Свега даље године па све до истека уговореног рока, такође по 10% од осигураног капитала на име пензије.

Цео уговорени капитал код осигурани рок протекне.

Сва ближа обавештења даје бесплатно

Друштвена Управа.

САРАЧКО-СЕДЛАРСКА РАДЊА

БРАЋА ПИНКАС ШТАЈН

БЕОГРАД — ТЕРАЗИЈЕ

ТЕЛЕФОН 19.

ТЕЛЕФОН 19.

Има свих врсти гоштових атова
и седала.

Препоручује све врсте ашова, каруца, кола, и све у овој струци спадајуће артикле.

Услуга брза. Цена солидна.

СТРАНА 8.

СРПСКА ВОЈСКА

БРОЈ 17

ОСНОВАНО 1883. ГОД.
Мориц Тилер и Комп.

КРАЉ. СРП. ДВОРСКИ ЛИФЕРАНТИ
БЕОГРАД

Краљ. Миланава улица 46. — Телефон Бр. 103.

ИЗРАДА:

Униформи свију врста
Спреме за г.г. офицере и подофицере
Позната солидна и елегантна израда
ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

Ћебади, Прслука и Капуљача од камилине длаке.

Енглеских мушких џепних марама; американских и француских хозентрегера, манжетне беле и у боји, дугмета за манжетне, новчаника, визитијера, несесера, чутурице и т. д.

Продаја чоје и прибора на мешар.

Строго утврђене умерене цене.

НОВА КЊИГА.

КРОКИРАЊЕ

И УПУТНИК ЗА ЧИТАЊЕ КАРАТА

и планова са 116 геометријских слика и 116 слика
из упута за крокирање. — — — — —

ИЗРАДИО

Новак Бранковић,

генералштабни пуковник.

III. ПОПРАВЉЕНО ИЗДАЊЕ.

Цена 2-50 дин.

Ову је књигу прегледао начелник географског одељења и препоручује се свима младим офицерима и подофицерима као постојна књига за крокирање.

Ко пошље за 6 комада 15 динара у напред, добиће седму књигу на дар о нашем трошку. Поруџбине прима

ДВОРСКА КЊИЖАРА

МИТЕ СТАЈИЋА — У БЕОГРАДУ

СРБИЈА Прво Срп. Друштво за Осигурање

Основано 1906. у Београду Основано 1906.

угао Кнез Михајлова улице и улице Краља Петра

— Основни акцијски капитал 1.000.000 — дин. у злату —
Стање на дан 31. децем. 1908. год. износило је:

Осигурани капитал живота дин. 5.712.600—

Осигурани капитал пожара дин. 31.751.562—

Друштво „Србија“ врши под веома повољним погодбама ова осигурања:

1. У одељењу живота: Осигурање људског живота на неограничене суме по разним комбинацијама, — а тако исто осигурање израза женској и капиталом мушкој деци.

2. У одељењу пожара: Осигурање свих грађевина индустријских предузећа, трговачке робе и покућанства.

3. У одељењу за народно осигурање: Осигурање чиновника, радника, привредника, занатлија и свих осталих јавних посленика, — без лекарског прегледа а са осигураним капиталом највише до 600 дин. Уплате се наплаћују месечно од 1—3 дин. код самих осигураника. У ово осигурање примају се само здрава лица, мушког и женског рода, од 20—35 год. живота, а сви са учешћем у чистом добитку.

Полисе живота: Према решењу Министра Војног Ф/А № 1830 примају се у кауцију при женидби г.г. официра.

Полисе пожара: прима Управа Фондова у гаранцију при давању зајмова на хипотеку.

Поред тога друштво „Србија“ узело је и ПОРОДИЧНО ОСИГУРАЊЕ (са учешћем и без у чистом добитку).

По овој врсти осигурања исплаћује се осигурани капитал по истеку уговореног рока. Али ако би осигурано лице умрло пре тога рока, плаћање даљих премија престaje, а Друштво исплаћује:

Одмах 10% од осигураног капитала на име осиромашне.

Свако даље године па све до истека уговореног рока, такође по 10% од осигураног капитала на име пензије.

Цео уговорени капитал код осигурани рок протекне.

Сва ближа обавештења даје бесплатно

Друштвена Управа.

НОВО

Записци Генерала

КУРОПАТКИНА

О РУСКО-ЈАПАНСКОЈ ВОЈНИ.

(на руском језику)

Цена 10 дин.

Књижара С. Б. Цвијановића

У Београду, Кнез Михајлова ул. 22

ЦЕНА:

На број 0-20 пара

На 800 пара

ПРЕТПЛАТА

ПРЕТПЛАТА

ЗА УНУТРАШЊОСТ СРБИЈЕ

**Помажимо
српску
индустрију**

Негујте зубе Кушаковића калодонтом

добиа се у свима дрогеријама, апотекама, бољим уређеним тргови-
нама, Официрској Задрузи и њеним филијалима.

**:: Свој ::
= своме =**

ОСНОВАНО 1883. ГОД.

Мориц Тилер и Комп.

КРАЉ. СРП. ДВОРСКИ ЛИФЕРАНТИ
БЕОГРАД

Краљ Миланова улица 46. — Телефон Бр. 103.

ИЗРАДА

Униформи свију врста

Спреме за г.г. официре и подофицире

Позната солидна и елегантна израда

ВЕЛИКО СТОВАРИШТЕ

Ћебади, Прслукa и Капуљача од ка-
милине длаке.

Енглеских мушких џепних марама; аме-
риканских и француских хозентрегера,
манжетне беле и у боји, дугмета за ман-
жетне, новчаника, визитијера, несесера,
чутурише и т. д.

Продаја чоје и прибора за мешар.

Строго утврђене умерене цене.

СРБИЈА

Прво Срп. Друштво за Осигурање
Основано 1906. у Београду Основано 1906.
угао Кнез Михајлову улице и улице Краља Петра

Основни акцијски капитал 1.000.000 — дин. у злату
Стање на дан 31. децем. 1908. год. износило је:

Осигурани капитал живота дин. 5.712.600—
Осигурани капитал пожара дин. 31.751.562—

Друштво „Србија“ врши под веома повољним погод-
бама ова осигурања:

1. **У одељењу живота:** Осигурање људског живота на не-
ограничене суме по разним комбинацијама, — а тако исто
осигурање мираза женској и капитала мушкој деци.
2. **У одељењу пожара:** Осигурање свих грађевина индустријских предузећа, трговачке робе и поштанских.
3. **У одељењу за народно осигурање:** Осигурање чиновника,
радника, привредника, занатлија и свих осталих јавних
посленика, — без лекарског прегледа а са осигураним
капиталом највише до 600 дин. Уплате се изплаћују ме-
сечно од 1—5 дин. код самих осигураника. У ово осигу-
рање примају се само здрави лица, мушког и женског
рода, од 20—55 год. живота, а сви са учешћем у чистом
добитку.

Полисе живота: Према решењу Министра Војног Ф/А
№ 1830 примају се у кауцију при жениди г.г. официра.
Полисе пожара: прима Управа Фондова у гаранцију при
давању зајмова на хипотеку.

Поред тога друштво „Србија“ увело је и **ПОРОДИЧНО
ОСИГУРАЊЕ** (са учешћем и без у чистом добитку).

По овој врсти осигурања исплаћује се осигурани ка-
питал по истеку уговореног рока. Али ако би осигурано
лице умрло пре тога рока, **платене би њим прелијери пре-
стаје**, а Друштво исплаћује:
Одмах 10% од осигураног капитала на име посмртнице.
Сваке даље године по све до истека уговореног рока, та-
кође по 10% од осигураног капитала на име пензије.
Цео уговорени капитал кад осигурани рок протекне.
Сва ближа обавештења даје **бесплатно**

Друштвена Управа.

ЉУБИЧИЦА КРЕМ, НАРЦИС КРЕМ-помада, сапун и пудер

НАЈБОЉА СРЕСТВА ЗА НЕГУ ЛИЦА

ФАБРИЧКА МАРКА „Parfumerie Delion“ — Paris. — Патент отварања повлачењем зеленог конца. ЦЕНА 1-20 дин.

ПРОДАЈА ЗА СРБИЈУ:

Београд Официрска Задруга, Дрогерије Гуслар, Илића, Субашића, Михаиловића.

У *унутрашњости* у апотекама: Кушаковића и Јовановића Врање; Крагујевац; Јанко-
вића, Илића, Јакшеца; *Алексинцу:* Костића; *Аранђеловац:* Јовановића; *Валево:* Тадића, Прик-
мајера; *В. Градишће:* Драшковије; *Власовинци:* Милошевића; *Трстеник-Врњи:* Трајковића;
Зајечар: Димитријевића, Тунера; *Крушевац:* Новаковића; *Лесковац:* Клопера, Београдца, Ли-
митријевића; *Лазаревац:* Михаиловића; *Позица-Ковиљача:* Тодоровића; *Младеновац:* Христића;
Негојин: П. Бана, Поповића; *Ниш:* Дубравског, Фредића; *Обреновац:* Ковачевића; *Пожеаревац:*
Душманића, Ристића; *Паланка:* Јовановића; *Прокупље:* Брзакочића, Николића; *Пирот:* Скацели;
Пожега: Попса; *Свилајнац:* Драшковија; *Соко-Бања:* Милошевића; *Ужице:* Суботића; *Тузица:*
Нуше; *Шабар:* Гашића, Панића; *Чачак:* Јовановића као и у свима боље уређеним трговинама
и фризерницама.

ПРЕТПЛАТНИЦИМА „СРПСКЕ ВОЈСКЕ“

Пошто „Српска Војска“ нема никаквих других прихода и субвенција и пошто се издржава искључиво од претплате, то молимо г. г. претплатнике који нам до данас још нису измирили претплату за прошлу и ову годину, да нам што пре пошљу дужну претплату тим пре што се приближује крај године и што је потребно закључити рачуне.

Исто тако молимо г. г. поверенике да настоје да нам се дужна претплата што пре измири.

Уредништво „Српске Војске“

СИТНИ ОГЛАСИ

КЊИЖЕВНИ ОГЛАС

Ћвройска полиштика

Дело је ово са додатком: *Берлински уговор са коментаром* готово и оно ће се пријављеним претплатницима рездати кроз неколико дана.

Упозоравамо само официре и лица војног реда, који се нису на ово дело претплатили, да се најдаље до 15 децембра текуће године обратe потписом за ово дело — у ком ће га случају добити по цени штампања за раније пријављене претплатнике — по 3 динара.

Продајна цена овога дела за непретплатнике биће — по 5 динара.

Судски потпуковник,
Гојко Павловић,
(стадни судија Моравског дивиз.
војног суда).

Макшика од Ђалка

Изишла је из штампе и кроз неколико дана раздаће се претплатницима.

Зајечарска Ђуна

Преко свакога очекивања, књига: „Зајечарска Ђуна“ место да је изнела шест до седам штампаних такава изнеће укупно шеснаест. То долази одука, што се при изради и сређивању огромнога материјала морало пазити на сваку појединост, која би давала живљу преставу о догађајима тога времена.

Друга и последња свеска изнеће такође осам штампаних табака. А како ће у њој бити изнете појединости, заинтересоваће читаоца још више него ли и ова прва свеска.

Осим тога књига ће бити украшена са дванаест слика, што не бих могао дати да није било тако лепога одзива на прву свеску и да се не надам да ћете се и за ову другу и последњу свеску заузети да се што више међу претплатнике распростре.

Садржај друге књиге ово је:

I *Спасовање*; II *Удри, браће!*; III *Пој Маринко*; IV *„Недостопин!“*; V *Шанкова песма*; VI *Обешен*; VII *Брезова метла*; VIII *„Опасан зликовац“*; IX *Љуба Дидић*; X *Са запаљеном вошћаницом*; XI *Серафим Негошинац*; XII *„Хоћу његову главу; његову главу ми дај!“*; XIII *Главни Одбор пред Судом*; XIV *За коцкарским столом*; XV *Једна сирашина ноћ*; XVI *Преко Темишвара*; XVII *Секретар Карађорђевићев*; XVIII *Зајечарско Подушје*; XIX *Под Краљевицом*.

И овој књизи биће цена само један дин.

Молим Вас П. Г. да се заузмете за ово дело. Скупљач на сваких шест скупљених претплатника имаћешесту књигу, или, ако хоће сваки шести динар може задржати као награду за труд.

Рок претплате трајаће до 20 Децембра т. г. Имена претплатника (јер је то жеља многих скупљача) биће наштампана.

Дело ће изаћи крајем Децембра т. г.

Претплата у маркама не прима се.

Драгушин Ј. Клић
Македонска улица број 23.

Продаје се КОБИЛА ВРАНА, 5 г. стара 160 см. висине од Чербел и Ласте. За ближа обавештења обратити се уредништву Дечанска ул. 20.

Уредништво „СРПСКЕ ВОЈСКЕ“ прима ОГЛАСЕ по најумеренијој цени.

Ц Е Н А :

ПРЕТПЛАТА

ПРЕТПЛАТА

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ – LIST OF REFERENCES

Необјављени извори – Unpublished Primary Sources

Војни архив, Збирка досијеа личних односа официра, подофицира и војних чиновника Краљевине Југославије, кутија 1462, досије 836. [Vojni arhiv, Zbirka dosijea ličnih odnosa oficira, podoficira i vojnih činovnika Kraljevine Jugoslavije, kutija 1462, dosije 836]

Објављени извори – Published Primary Sources

Балкански рат у слици и речи 1912–1913, Београд 2008 (репр.) [*Balkanski rat u slici i reči 1912–1913*, Beograd 2008 (repr.)]

Мишић, Живојин, *Моје успомене*, прир. Саво Скоко, Београд 1985. [Mišić, Živojin, *Moje uspomene*, прир. Savo Skoko, Beograd 1985]

Споменица седамдесетпетогодишњице Војне академије 1850–1925, Београд 1925. *Spomenica sedamdesetpetogodišnjice Vojne akademije 1850–1925*, Beograd 1925]

Статистички годишњак Краљевине Србије, бр. 8, Београд 1909. [*Statistički godišnjak Kraljevine Srbije*, br. 8, Beograd 1909]

Литература – Secondary Works

Бјелајац, Миле, „Женидбе официра српске и југословенске војске. Планирано, стварање елите”, *Годишњак за друштвену историју* 1 (1995) 19–38. [Bjelajac, Mile, „Ženidbe oficira srpske i jugoslovenske vojske. Planirano, stvaranje elite”, *Godišnjak za društvenu istoriju* 1 (1995) 19–38]

Богдановић, Бранко, *Црногорски Гасер. Илустрована монографија са протоколом о продаји револвера за 1894–1897. годину*, Подгорица 2002. Bogdanović, Branko, *Crnogorski Gaser. Ilustrovan monografija sa protokolom o prodaji revolvera za 1894–1897. godinu*, Podgorica 2002]

Денда, Далибор, „Официрски кор војске Краљевине Србије у Првом светском рату”, *Војноисторијски гласник* 2 (2016) 31–48.

Ђукић, Слободан, „Настанак и развој војне литературе у Србији 1850–1912. године”, *Војноисторијски гласник* 2 (2013) 41–68. [Đukić, Slobodan, „Nastanak i razvoj vojne literature u Srbiji 1850–1912. godine”, *Vojnoistorijski glasnik* 2 (2013) 41–68]

Ђукић, Слободан, *Страни утицај на развој српске војне доктрине у 19. и првој деценији 20. века*, Београд 2019. Đukić, Slobodan, *Strani uticaj na razvoj srpske vojne doktrine u 19. i prvoj deceniji 20. veka*, Beograd 2019]

- Југословенска војна библиографија. Грађа за библиографију 1–2, Београд 1981. [Jugoslovenska vojna bibliografija. Građa za bibliografiju 1–2, Beograd 1981]
- Јововић, Божидар, *Српски официри у националној култури*, Београд 1988. [Jovović, Božidar, *Srpski oficiri u nacionalnoj kulturi*, Beograd 1988]
- Кисић, Милица и Бранка Булатовић, *Српска штампа (1786–1995). Историјско библиографски преглед*, Београд 1996. [Kisić, Milica i Branka Bulatović, *Srpska štampa (1786–1995). Istorijско bibliografski pregled*, Beograd 1996]
- Милићевић, Милић, *Губици официра Краљевине Србије у ратовима 1912–1913. године*, Београд 2020. [Milićević, Milić, *Gubici oficira Kraljevine Srbije u ratovima 1912–1913. godine*, Beograd 2020]
- Милићевић, Милић, „Sgm. Радови Живојина Мишића”, *Гласник Историјског архива Ваљево* 39 (2005) 106–131. [Milićević, Milić, „Sgm. Radovi Živojina Mišića”, *Glasnik Istorijског архива Valjevo* 39 (2005) 106–131]
- Милићевић, Милић Ј. и Здравко Петровић, *Официрска задруга и систем осигурања живота у Србији и Југославији (до 1941)*, Београд 2011. [Milićević, Milić J. i Zdravko Petrović, *Oficirska zadruga i sistem osiguranja života u Srbiji i Jugoslaviji (do 1941)*, Beograd 2011]
- Милићевић, Милић и Љубодраг Поповић, *Генерали војске Кнежевине и Краљевине Србије*, Београд 2003. [Milićević, Milić i Ljubodrag Popović, *Generali vojske Kneževine i Kraljevine Srbije*, Beograd 2003]
- Митровић, Јеремија Д., *Грађа за историју и библиографију српске периодике до 1920*, Београд 1984. [Mitrović, Jeremija D., *Građa za istoriju i bibliografiju srpske periodike do 1920*, Beograd 1984]
- Младеновић, Божица и Милић Ј. Милићевић, *Питомци Војне академије. Списак свршених питомаца 1–46 класе, 1855–1914. године*, Београд 2012. [Mladenović, Božica i Milić J. Milićević, *Pitomci Vojne akademije. Spisak svršenih pitomaca 1–46 klase, 1855–1914. godine*, Beograd 2012]
- Перовић, Косовка и Љиљана Брчић, *Војин. Најстарији српски војни часопис 1864–1870. Библиографија прилога*, Београд 2002. [Perović, Kosovka i Ljiljana Brčić, *Vojin. Najstariji srpski vojni časopis 1864–1870. Bibliografija priloga*, Beograd 2002]
- Пршић, Милоје, *Ратник. Часопис за војне науке, књижевност и новости (јануар 1879 – март 1941). Тематска библиографија*, Београд 2017. [Pršić, Miloje, *Ratnik. Časopis za vojne nauke, književnost i novosti (januar 1879 – mart 1941). Tematska bibliografija*, Beograd 2017]

Штампа – Newspapers

Артиљеријско-инжењеријски гласник (1905–1906) [*Artiljerijsko-inženjerijski glasnik* (1905–1906)]

Војин (1864–1870) [*Vojin* (1864–1870)]

Војска (1903–1907) [*Vojska* (1903–1907)]

Глас војске (1890) [*Glas vojske* (1890)]

Наоружани народ (1911–1912) [*Naoružani narod* (1911–1912)]

Ратник (1879–1941) [*Ratnik* (1879–1941)]

Службени војни лист (1881–1914) [*Službeni vojni list* (1881–1914)]

Српска стража (1895–1896, 1902) [*Srpska straža* (1895–1896, 1902)]

Српска војска (1908–1912) [*Srpska vojska* (1908–1912)]

Узданица (1901–1914) [*Uzdanica* (1901–1914)]

Milić J. Milićević, Miljan Milkić

**“A GLASS OF NEGOTINAC”
ADVERTISING IN THE *SERBIAN ARMY* NEWSPAPER
IN 1908–1912**

Summary

Due to the limited number of subscribers, and even more because of their negligence regarding subscriptions, many newspapers in Serbia were short-lived. Struggling for financial survival, almost every of them turned to commercial advertising. A common feature of all military newspapers, including official ones, was the lack of material resources. Subscriptions to individual newspapers, as the main source of their financing, were scarce, which due to the small number of subscribers, including irregular billing, was one of the main reasons for infrequent publication. Therefore, everyone, including the official military press, resorted to advertising as a supplementary source of funds. Such an example was the independent, i.e. private newspaper *Serbian Army*. Therefore, the most diverse advertisements can be found on its pages, from those promoting individual products, and literary ones, to advertisements of a personal nature. This type of advertising often had no relation to members of military personnel. One of the advertisements of a commercial nature that quite stirred the spirits and generated correspondence was an advertisement titled “Glass of Negotinac”, when a wine merchant advertised the eponymous wine. After the magazine “Trezvenost” published an article condemning this way of advertising, the newspaper *Serbian Army* published an explanation that did not promote alcohol, much less alcoholism. The advertising of certain professional military works is often followed by criticism. In some cases, it was positive, sometimes restrained, but it was also more than negative. The consequence was a polemic conducted on the pages of the paper, sometimes highly voluminous. By adhering to this policy, the *Serbian Army* newspaper was one of the few to ensure its continuous publication from late 1908 to early 1912.

Оригиналан научни рад

Примљен: 31. 3. 2024.

Коначно прихваћен за објављивање: 21. 8. 2024.